

iscrpljeno tradicionalno društvo, a ne uređeni poredak totalitarizma. Partija nije bila monolitna niti disciplinovana, vrh je bio podjeljen, a niže organizacije dezorganizovane i nedisciplinovane. To nije bila efikasna lenjinska partija kadra da izvršava naloge centra. Za dizanje organizacione efikasnosti bila je potrebna čistka. Nedostajale su tehničke i tehnološke pretpostavke totalitarizma 1930-ih. Slabost centra i izvestan stepen političkog pluralizma daleko su od totalitarnog modela (npr. u ovom periodu još nije bilo telefonskih veza između Moskve i Dalekog istoka). Na lokalnom nivou uprava je bila zaostala, a sukobi su izbijali kada bi centar pokušavao da kontroliše periferiju. Nasuprot R. Konkvestu, koji govori o groznoj Staljinovoj prirodi, despotu ogreznom u zločin koji je vladao terorom i lažju oslanjajući se na "novog sovjetskog čoveka", a koji je opet bio denuncijant, terorist, konformist, birokrata i antisemit, Geti daje drugačiju sliku. Staljinove intervencije 1936. i 1937. bile su ad hoc prirode, a ne planske, a nekontrolisana eksplozija nasilja nije bila nameravana. Staljinova uloga porasla je tek u ratu i nakon njega, kada su komesarijati postali ministarstva, a partijski vođa postao premijer i generalisimus sa harizmom oslobodioca. Pre rata nije bio svemoćni niti svevlasni demon, čak ni planer, jer mu je bila ograničena moć kontrole terora. Geti je otišao čak do tvrdnje da su Staljinovo nasilje pre rata činile neplanirane greške, koja je svakako isključiva.

Uprkos приметnom zaoštavanju teze kod Getija je važno nastojanje da se na novi način (preko istorije svakodnevnice) pokaže da se staljinizam ne sme izjednačavati sa Staljinom i njegovim željama i da Veliki teror nije bio linerarni programirani proces Staljina i njegove klike. Teror je, naprotiv, bio rezultat sukoba moćnih statusnih grupa na različitim partijskim nivoima. Dok je u početku planski uklanjao opoziciju, na kraju je Staljin "napustio sva pravila" i "usmerio se protiv elite", a "elita protiv sebe same", pa je došlo do "rata svih protiv svih". Vladala je pometnja motiva i nadležnosti. Akteri su postali zarobljenici ideologije koju su sami stvorili. Svi su verovali u postojanje zavere, otuda sjedinjavanje žrtava i dželata. Nije bilo disidenata niti rasprava. Represija je bila stvar saglasnosti, a preko fetišizovane discipline sama partija je radila na samouništenju. Ova gledanja su, donekle i zbog polemičkog nonkonformizma, potresla antitotalitarnu ortodoksiju američke sovjetologije.

Sličan otpor javio se i u sovjetskoj historiografiji tokom 1990-ih, kao reakcija na nove ruske TOT (Gorinov 1997, Baron 2000). Ovde je politička istorija dugo bila skoro sinonim partijske istorije, a rasprava o opoziciji nije bilo. Gorbačovljeva rehabilitacija predratnih opozicionih grupa otvorila je vrata preispitivanju različitih aspekata političke vladavine i proučavanju regionalnih elita. Istoričari su i dalje isticali monolitnost staljinizma i poslestaljinskih režima, ali sada je to bilo u interesu reformista da bi podvukli neelastičnost komandno-administrativnog sistema i potrebu njegove temeljite izmene. Međutim, već početkom 1990-ih u ruskoj historiografiji prestaje potraga za alternativama staljinizmu u obliku buharinizma kao istorijskog uzora perestrojke. Sa padom Gorbačova traganje za socijalističkim alternativama staljinizmu definitivno je prevaziđeno. Preobraćeni istoričari brzo su prihvatili TOT sa svim antisovjetskim i antimarksističkim sadržajima. U isto vreme otvarane su arhive, pa su se sa više nijansi mogli uočiti sukobi kod donošenja odluka u vrhu. Sada je ruska historiografija bila razapeta između dva pola: složenog sovjetskog arhivskog materijala i zapadnog TOT modela. Oživljene TOT su uzrok sloma SSSR-a tražile u marksizmu, a i dublje. Umesto istraživanja konkretnih protivrečnosti, dostignuća i slabosti sovjetskog razvoja, čitava sovjetska istorija proglašena je za "tragičnu grešku". Ali, uporedo s tim rastao je i otpor društvene istorije imanentnim politikološko-pravnim objašnjenjima, o čemu